

Mánavadharmašástra. 2009.

Preklad Dušan Zbaviteľ. Praha: Ex Oriente, 241 s.
ISBN 978-80-904246-5-4

Pavel Horák, FF UP, katedra religionistiky

Dušan Zbaviteľ (1925) je jedním z našich nejznámějších a nejvýznamnějších indologů a orientalistů. Překládá ze sanskrtu, pálí, bengálštiny, němčiny a angličtiny. Za svůj život se stal autorem mnoha monografií i překladů (za všechny jmenujme *Průvodce dějinami staroindické literatury, Bengálská literatura* či *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*). Text *Mánavadharmašástry* přeložil přímo ze sanskrtu podle kritického vydání připraveného Patrickem Olivellem (2007). Vedle Olivella přihlížel Zbaviteľ také k anglickým překladům Wendy Donigerové a Arthura C. Burnella. Motivací autora k překladu tohoto textu byla snaha „zaplnit do jisté míry mezeru pocítovanou v naší dosavadní staroindické překladové literatuře“ (s. 20).

Ve starověké Indii bylo sestaveno a zaznamenáno mnoho učebnic a návodů na správné žití – *dharmasúter*, později *dharmašáster*, z nichž nejslavnější a zřejmě i nejváženější je právě *Mánavadharmašástra*, označovaná též jako „Zákoník Manuův“. Původ textu lze pouze odhadovat; mohl vzniknout někdy v době 2. stol. př. n. l. až 2. stol. n. l. (s. 19). Jak jsem již uvedl, spis je jakýmsi „souborem zákonů“, i když zákoníkem v evropském slova smyslu není, neboť nemá normativní právní charakter. Slovo *dharma* je odvozeno od kořene *-dhr*, což znamená držet či podržet, a pro tento text je ústředním pojmem, o jehož mnohovýznamovosti se Zbaviteľ v textu zmiňuje. I přesto ale poskytuje jeho vymezení: podle Zbavitele *dharma* pro hinduistu znamená následování určitého zákona, který je třeba v životě uskutečňovat a podle kterého se posuzuje kvalita jeho nynějšího i příštího života (s. 14). Ústřední verše tohoto textu, které popisují podstatu *dharmy*, jsou 6.61–64 (s. 103) a 6.73–75 (s. 106).

Samotnému překladu *šástry* předchází Zbaviteľův úvod, v němž autor naznačuje historický vývoj *dharmasúter* a *dharmašáster* a jejich místo v indické společnosti. Autor pracuje s pojmy jako *dharma*, *ášram* či *sannjásin* klasickým způsobem a nesnaží se vytvářet žádné nové koncepty či interpretace.

Celý soubor je řazen do dvanácti kapitol, což je však podle Patricka Olivella až mladší způsob řazení – původní podoba textu, která se nám nedochovala, měla být koncipována zcela jinak (Olivelle 2007: 7–10). Olivelle toto tvrzení podpírá tím, že v původní koncepci kapitol měla existovat určitá „překlenovací slovesa“ a verše, které vždy uvozovaly další kapitolu. Tyto verše ovšem nezapadají do dělení textu na dvanáct kapitol. Na problematičnost současného řazení textu ukazuje také rozdělení práv a povinností krále: dočteme se o nich v kapitole sedmé, osmé a deváté místo toho, aby byly shromážděny na jednom místě, jak argumentuje již zmiňovaný Patrick Olivelle.

První kapitola se zabývá vývojem a řádem světa. Druhá až čtvrtá popisuje jednotlivé životní etapy člověka (*brahmačárina* – tedy studenta, *grhasthu* –

hospodáře a *vánaprasthu* – dosl. „toho, kdo odchází do lesa“) v rámci indické společnosti postavené na systému *varen* (někdy mylně uváděném jako „kastovní systém“; v rámci systému *varen* je společnost rozdělena podle své dharmy do čtyř společenských tříd, přičemž každá třída má určitá práva a povinnosti) a *ášramů* (jedná se o výše zmiňované životní etapy člověka v rámci staroindické společnosti). Pátá kapitola se váže hlavně k tabuizovaným pokrmům, úmrtím a dalším věcem s nimi spojeným. Šestá se dotýká problematiky *vánaprasthy*. Sedmá a osmá kapitola pojednává o králi, jeho právech, povinnostech, clech, daních, smlouvách, trestech atd. Devátá se týká žen, jejich práv a opět se dotýká také krále a jeho povinností. Desátá kapitola popisuje systém kast, jejich vzájemné vztahy a mísení. Jedenáctá se věnuje „pokání“¹ a dvanáctá popisuje především plody skutků – *karman*. Následuje soubor použitých literatury a anglických překladů, ke kterým Zbavitel přihlížel. Kniha je rovněž vybavena bohatým rejstříkem.

Celý obsah *šástry* vypovídá o takové staroindické společnosti, kterou řídí *bráhmansko-kšatrijská* vrstva, jež má být jedinou legitimní vládnoucí silou určující celkový řád společnosti. To znamená, že i pravidla v *šástře* jsou dílem příslušníka (redaktora) z *bráhmanské* vrstvy² a jsou právě taková, jaký ideál společnosti si ona vládnoucí vrstva představovala – tedy společnosti, kde je její vůdci pozice nevyvratitelná.

Kniha je jistě příspěvkem české indologii a orientalistice (ale i religionistice) především vzhledem k tomu, že tento text, pro staré, ale i novodobé Indy tak důležitý, ještě do českého jazyka přeložen nebyl. Je nicméně diskutabilní, o jak významný příspěvek se jedná. Zbavitel, na rozdíl od Olivella, v úvodu nerozvádí některé zajímavé skutečnosti, které zcela mění pohled na důvody sepsání *šástry* a celou její koncepci. Ten nejdůležitější motiv k sepsání *Mánavadharmašástry* podle Olivella vyvěrá ze sociálně-politického pozadí doby 3. stol. př. n. l. až 2. stol. n. l., přičemž hlavním cílem *šástry* bylo bránit a zachovat *bráhmanská* privilegia a mocensko-politickou vazbu *bráhmáni* – *kšatrijové* i s jejich výhodami pro obě vrstvy (Olivelle 2007: 39). Podněty k obhajobě takového konceptu společnosti měly být podle Olivella trojí: 1) *Ašóka* měl svými reformami narušit tento tradiční model vedení společnosti; 2) vrstva *šúdrů* měla uzurpovat některá práva *kšatrijské* vrstvě; 3) invaze cizích etnik ve snaze ovládnout části území Indie měly vést k vytváření nových zákonů apod. (Olivelle 2007: 38). Olivelle nicméně tvrdí, že tento poslední důvod je nejméně pravděpodobný a že *bráhmáni* měli být ohrožováni více ze strany různých nových „náboženství“ (např. buddhismu) než změnami, které přicházely z vojensko-politického hlediska (Olivelle 2007: 40). Podle Olivella (2007: 40) dokonce slovo *šúdra* v *šástře* označuje spíše buddhistu než příslušníka nejnižší varny (dokládá to např. na verši 4.61). Olivellovým závěrem k otázce, proč byla *Mánavadharmašástra* sepsána, tedy je, že měla být nástrojem k udržení tradiční koncepce staroindické společnosti. Její vůdci, tedy *bráhmáni*, se cítili být ohroženi

¹ Tato *šástra* popisuje více druhů pokání v závislosti na závažnosti provedeného činu. Namátkou můžeme uvést některé typy pokání: asketická *čándrájana* nebo *jamavadhjama*, *sántapana*, *jatičándrajana* atd. Pokání je bráno jakožto „zvláštní závazek“, pomocí kterého lze odstranit určitá provinění proti řádu (s. 191).

² Jak Zbavitel, tak Olivelle se shodují na konceptu jednoho redaktora. Původní text je připisován osobě jménem *Bhrigu*, což mohl být také král – příslušník *kšatrijské* vrstvy. Do tohoto pojetí by potom zapadala koncepce *šástry* jakožto vyprávění zákona podle upanišadového modelu: král-učitel (srov. Olivelle 2007: 19–20).

---

ze strany nových „náboženství“, a tak sepsali v nejkritičtější době učebnici dharmy, která by společnost vrátila na „pravou cestu“ – takovou, jakou si přáli.

Na knize bych vyzdvihl především její rejstřík. Za nepříliš povedený hodnotím úvod ke Zbavitelovu překladu – autor se mohl více soustředit na důvody sepsání *śástry*, problematiku autorství, koncepci kapitol atd. a celkově více rozvinout problematiku *śástry* ve vztahu k sociálně-politickým změnám doby sepsání. Přínos knihy vidím v tom, že zpřístupňuje text této *śástry* v českém jazyce. Podle mého názoru je ale kniha určena jen těm lidem, kteří si po přečtení chtějí udělat zběžný obrázek o tom, jaké „zákony“ platily ve staré Indii a jak byly formulovány. Kdo by se však chtěl zabývat problematikou *śáster* a příbuzných témat hlouběji, zcela jistě by měl sáhnout po anglickém překladu některého z uvedených badatelů. Pro akademické studium je tedy kniha nedostačující, a proto bych ji ani nedoporučoval ke koupi. Zbavitelův překlad považuji za vhodný spíše pro populárně-naučné čtení.

Seznam použité literatury

Olivelle, P. 2007. *Manu's code of law: a critical edition and translation of the Mánava- DharmaŚástra*. New Delhi: Oxford University Press.